

Araştırma Makalesi/Research Article

HALEPLİ EDİB'İN SİRETÜ'L-AHBÂB ADLI ESERİ

Halepli Edib's Work Titled Sîretü'l-Ahbâb

Prof. Dr. Cafer MUM

İnönü Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
cafer.mum@inonu.edu.tr
Malatya/TÜRKİYE

ORCID

Arş. Gör. Elif TOK

İnönü Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
tokkelif@gmail.com
Malatya/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 15.07.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 12.09.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 25.10.2025

Atıf/Citation

Mum, Cafer – Tok, Elif. "Halepli Edib'in Sîretü'l-Ahbâb Adlı Eseri". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/23 (Güz 2025), 1-20.

10.28981/hikmet.1742762

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Yazar Katkı Oranı:

1. Yazar %50, 2. Yazar %50 oranında katkı sunmuştur.

ÖZ

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde önemli bir yer tutan pendnameler ya da bir diğer adıyla nasihatnameler, bireyleri ahlaki olgunluğa erdirmeye ideal insan tipini inşa etme gayesiyle kaleme alınan didaktik eserlerdir. Bu tür eserler, okuyucuya yalnızca ahlaki öğütler sunmakla kalmayıp aynı zamanda yazıldıkları dönemin sosyal yapısını, toplumsal değer yargılarını ve erdem anlayışını yansıtmaları bakımından da dikkate değerdir. Bu türün özgün örneklerinden biri de 18. yüzyılın öne çıkan isimlerinden Halepli Edib'in manzum ve mensur kısımlardan oluşan kısa eseri Sîretü'l-Ahbâb'dır. Halepli Edib, eserinde dostluk ilişkilerinde görülen yanlış davranış biçimlerini ele almakta; gerçek dostluğun hangi ilkeler üzerine inşa edilmesi gerektiğine dair düşüncelerini ortaya koymaktadır. Söz konusu eseri konu alan bu çalışmada ise öncelikle Halepli Edib'in hayatı ve eserlerine dair kısa bilgiler verilmekte; ardından Sîretü'l-Ahbâb muhteva ve edebî nitelikler bakımından incelenmektedir. Ayrıca çalışmada Sîretü'l-Ahbâb'ın tenkitli metnine yer verilerek eserin literatüre kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle araştırma, hem pendname geleneğine yeni bir örnek sunmakta hem de 18. yüzyıl klasik nesrinin bedii yapısına ve ahlaki söylemine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, 18. Yüzyıl, Halepli Edib, Pendname, Sîretü'l-Ahbâb.

ABSTRACT

Pendnameler, or nasihatnameler as they are also known, occupy an important place in the tradition of classical Turkish literature. They are didactic works written with the aim of guiding individuals towards moral maturity and constructing an ideal human type. These types of works are noteworthy not only for offering moral advice to the reader but also for reflecting the social structure, social values, and understanding of virtue of the period in which they were written. One of the original examples of this genre is Sîretü'l-Ahbâb, a short work consisting of rhymed and prose sections by Halepli Edib, one of the prominent figures of the 18th century. In his work, Halepli Edib addresses the wrong behaviours seen in friendships and puts forward his thoughts on the principles upon which true friendship should be built. This study, which focuses on the aforementioned work, first provides brief information about the life and works of Halepli Edib, followed by an examination of Sîretü'l-Ahbâb in terms of its content and literary qualities. Furthermore, the study includes a critical edition of Sîretü'l-Ahbâb, aiming to contribute the work to the literature. In this respect, the research presents a new example of the pendname tradition and sheds light on the aesthetic structure and moral discourse of 18th-century classical prose.

Keywords: Classical Turkish Literature, 18th Century, Halepli Edib, Pendname, Sîretü'l-Ahbâb.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı geleneğindeki birçok tür içerisinde önemli bir yere sahip olan nasihatnameler, okuyucuları ahlaki ve sosyal açıdan tam bir olgunluğa erdirmeyi hedeflemesi ve ideal insan tipi oluşturmaya çalışması ile dikkat çekmektedir (Canım, 2020, 224). Nasihatnamelerde, Osmanlı'nın medeniyet dairesinden seslenen müellifler, kullandıkları ifadeler ile muhatapları için bir yol gösterici kimliğine bürünmüştür (Tok, 2024, 28). Didaktik özellik gösteren bu tür eserlerde kimi zaman topluma kimi zaman ise toplumu idare eden yöneticilere veya ilim adamlarına yönelik söylemler geliştirilmiştir. Böylece toplumun ahlaki yapısına "iyinin/doğrunun teşvik edilip kötünün/yanlışın sakındırılması" çerçevesinde yön verilerek insanların disipline edilmesi ve sosyal anlamda bir düzenin tesisi yolunda adımlar atılmıştır.

Türk edebiyatındaki geçmişi çok eskilere dayanan bu tür, *Kutadgu Bilig'e* kadar uzanan bir çizgide yer alarak yüzyıllar boyunca toplumun ahlaki formasyonuna yön vermiştir. 11 ve 12. yüzyıllardan itibaren ilk örnekleri görülmüş, 13. yüzyılda artış göstermeye başlamış ve artık 18. yüzyıla gelindiğinde olgunlaşarak en meşhur örneklerini vermiştir. Söz konusu türdeki eserler, hem yazıldıkları dönem insanı hem de gelecek nesiller için ahlaki kaidelerin öğretilmesi açısından pedagojik bağlamda önem taşımaktadır. Toplumun en alt kesimlerinden yöneticilere kadar her tabakaya adabımuâşeret gibi geniş bir konu yelpazesıyla hitap eden bu eserler, dönemsel ahlak ve adalet anlayışının aktarım aracı olarak incelemeye tabi tutulmayı gerektirmektedir.

Yapılan literatür taramalarında nasihatname türü ekseninde kaleme alınan birçok eser üzerine akademik anlamda çalışmalar yapıldığı; ancak hâlâ gün yüzüne çıkarılmayan bazı eserlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlardan biri de 18. yüzyılın önemli simalarından Halepli Edîb'in *Sîretü'l-Ahbâb* adıyla yazdığı ve daha önce yayımlanmamış olan eserdir.¹ Manzumensur karışık kaleme alınan bu eser, nasihatnamelerin genel niteliğiyle eş değer olarak toplumun ahlaki normlarının şekillenmesi ve toplumsal ilişkilerin tayin edilmesi noktasında önem taşımaktadır. Bu eserin incelenmesi ile nasihatname türünün geniş perspektifinin gözler önüne serilmesine katkı sunulması ve eserin özgün değerini ortaya çıkarma noktasında bir adım atılması hedeflenmektedir.

1. Halepli Edîb'in Hayatı

"Son klasik dönem" olarak adlandırılan 18. yüzyılda, sosyal ve siyasal alanda bariz bir biçimde hissedilmeye başlanan zevalin aksine edebî sahada kemal dönemi yaşanmıştır. Bu yüzyıl, şair kadrosu bakımından klasik Türk edebiyatının en verimli dönemi olmuş ve kaynaklarda "şiir ve şair asrı" olarak telakki edilmiştir. Ancak şairlerin nicelik olarak artışı, nitelik bakımından da yozlaşmayı beraberinde getirmiş ve şairlik iddiasında bulunan kişilere sıkça rastlanması, eleştiri konusu olmuştur (Horata, 2006, 449). 18. yüzyıldaki bu gelişmeler, klasik Türk edebiyatına olumsuz yönde bir ivme kazandırmış;

¹ Eserin varlığı ve özellikleri hakkında daha önce kısa birtakım bilgiler verilmekte; ancak eser ilk defa bu çalışmada bir inceleme ile birlikte metin olarak yayımlanmaktadır (Mum, 2004, 14; Mum, 04 Temmuz 2025).

geleneğinde Edirneli Nazmî ve Muhibbî'den sonra en fazla gazel yazan şair olarak üçüncü sıraya taşımaktadır. Bununla birlikte bünyesinde barındırdığı 627 rubai ile de öne çıkan eserde 235 kıt'a, 121 müfret, 55 nazm, 47 tahmis, 16 kaside, 12 müseddes ve 6 lügaz yer almaktadır. *Dîvân*'da herhangi bir yöneticiyi övmek maksadıyla yazılmış kasidenin bulunmaması da eserin öne çıkan özellikleri arasında yer almaktadır. Şiirlerde üslup açısından en dikkat çeken özellikler, Sebk-i Hindî'nin güçlü etkisi ve cinas sanatının çok fazla kullanılmasıdır. Edîb, diğer şairlerde görülmeyen bir oranda cinas yaparak bu sanatı kendi üslubunun en ayırt edici özelliği hâline getirmiştir (Mum, 2004, 1601-1602).

Dîvân üzerine bir doktora tezi hazırlanmış olup tezde eserin tenkitli metnine yer verilmiştir (Mum, 2004).³

2.2. Mensur Eserler

2.2.1. Penc Haslet-i Makbûle: *Halepli Edîb Dîvânı*'nın bir külliyyat özelliği gösteren mevcut nüshaları içinde bulunan eserde herhangi bir başlık yer almamaktadır. Ancak giriş bölümündeki bir beytin ikinci mısraında geçen "Bu penc haslet-i makbûleye işâretdir" ibaresinden hareketle eser "*Penc Haslet-i Makbûle*" şeklinde adlandırılmıştır. Söz konusu ibareden anlaşılacağı üzere eserde, makbul görülen beş hasletten bahsedilmiştir. "Hulûs", "sıdk", "sabr", "kerem" ve "ref'et" olarak sıralanan hasletler, İslam'ın beş şartı ile ilişkilendirilmiş ve her şartın bir haslete işaret ettiği belirtilmiştir. Manzum-mensur karışık olarak kaleme alınan eser, besmelenin akabinde 5 beyitlik bir kıta ile başlamakta, asıl konunun işlendiği mensur kısım ile devam etmektedir. Mensur kısmın ardından bir rubai yer almakta ve daha sonra 14 beyitlik bir hatime ile esere son verilmektedir. Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı eser, pendname özelliği göstermektedir (Mum, 03 Mart 2025).

2.2.2. Hülâsatü'l-Cûd: Manzum-mensur karışık bir biçimde kaleme alınan eserde, cömertlik konusu işlenmektedir. Eser, bir rubai ile başlamakta, asıl konunun işlendiği mensur kısım ile devam etmektedir. Daha sonra "hâtîme" başlığı altında yer verilen 19 beyitlik bir manzume ile eser sona ermektedir (Mum, 02 Mart 2025).

2.2.3. Bir İçim Su Bahânesiyle Nisâr-ı Cûd: Kısa bir mensur hikâye olan eserin yazma nüshalarda herhangi bir başlığı bulunmamaktadır. Metin yayınlanırken konuya giriş mahiyetindeki kıtada yer alan "nisâr-ı cûd" ve mensur kısımda tekrarlanan "bir içim su" ve "bir içim su bahanesiyle" ifadelerinden hareketle esere *Bir İçim Su Bahânesiyle Nisâr-ı Cûd* ismi verilmiştir. Eser bir kıta, asıl konunun işlendiği mensur kısım ve bir rubaiden meydana gelmektedir. Eserin müellif nüshasında "tetimme-i makâle" başlığı ile sayfa kenarına sonradan eklenen 7 beyitlik bir gazel de bulunmaktadır (Mum, 01 Temmuz 2025). İyilik ve hayırseverlik üzerine kurulu olan eser, didaktik bir tarzda kaleme alınmış olup Cafer Mum tarafından yayımlanmıştır (2018a).

2.2.4. Sîretü'l-Ahbâb: Makalemizin konusunu oluşturan eser hakkındaki ayrıntılı incelemeler aşağıda yer almaktadır.

³ Söz konusu doktora tezi hazırlanırken eserin üç nüshası tespit edilmiş fakat sonraki yıllarda iki nüsha daha bulunmuştur (Mum, 05 Temmuz 2025).

3. Sîretü'l-Ahbâb Adlı Eserin İncelemesi

Eserler üzerinde yapılacak incelemeler, onların özelliklerine göre farklılık gösterecektir. Manzum eserler ile mensur eserlerin ayrı özelliklere sahip olması, onlar üzerine yapılacak incelemenin de farklı olmasını beraberinde getirecektir. Eserin şekil, tür ve sanat özellikleri de incelemenin içeriğinin belirlenmesinde ve planlanmasında etkili olacaktır. Sîrûs Şemissâ, metnin kendisinin her halükârda araştırmacıya bu konuda kılavuzluk edeceğini söyleyerek edebiyat araştırmacısının dikkatini üzerinde inceleme yapılacak eserin özelliklerine yöneltmektedir (Şemissâ 1374, 159 akt. Tok, 2025, 241). Bu makalede de *Sîretü'l-Ahbâb*'ın özellikleri dikkate alınarak eser üzerinde bir inceleme yapılacaktır.

3.1. Eserin Tertip Hususiyetleri ve Muhtevası

Sîretü'l-Ahbâb, Halepli Edîb'in *Dîvân* dışındaki diğer eserleri gibi hacim bakımından oldukça küçük bir eser olup hâtime bölümünün son beytinde geçen "pend" ve "işârât" kelimelerinden de anlaşılacağı üzere tür bakımından pendname özelliği göstermektedir. Yazma nüshaların ikisinde eserin metni, *Makâle-i Sîretü'l-Ahbâb* başlığı altında verilmiştir (Edîb, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T49, 7a; Edîb, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: T124, 308b). Müellifin aynı özellikteki diğer bir eserinin de *Makâle-i Hülâsatü'l-Cûd* başlığı ile yazılmış olması (Edîb, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T49, 6a), buradaki "makâle" kelimesinin eser adına ait olmayıp eserin yapısını, daha doğrusu hacmini anlatmak için kullanıldığını göstermektedir. "Makâle" kelimesinin şuara tezkirelerindeki kullanımına bakıldığında da "risâle"den daha küçük olan belli bir formu ifade ettiği, hatta çeşitli makalelerin aynı risalede bir araya getirilebildiği anlaşılmaktadır.⁴

Manzum-mensur karışık olarak kaleme alınan bu muhtasar eser, aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* kalıbıyla yazılmış bir kıta ile başlamaktadır. Bu beyitlerde müellif kendi zamanındaki arkadaşların, dostluk şartlarından bihaber olduğunu, dostluğun rağbet edilen tarzının her isteyene öğretilmeyeceğini ve arkadaşların dostluğu doğruluktan uzakken söz konusu tarzı bilenlerin de bunu öğretmeye kabiliyetli olamayacağını ifade etmektedir.

İki beyitlik manzumenin akabinde asıl konunun işlendiği mensur bölüm gelmektedir. İlgili bölümde giriş niteliğindeki birkaç ifadeden sonra dostlar meclisinde bulunan insanlar, sırasıyla söz konusu edilmektedir. Öncelikle yüksek rütbeli insanlara yer verilmekte ve bu insanların nefislerine yenik düşerek kibir ve haset gibi kötü hasletler ile birbirlerine karşı olan davranışları üzerinde durulmaktadır:

Hakka riayet etmenin güzel huyunu edinmek, hakka karşı gelmenin sonu kötü biten âdetinden sakınmak, sağlam itikatlı ve temiz seciyeli insanların gönüllerindeki samimi niyetleri ortaya çıkarmak, manen hissedilmesi zor bir durumdur. Öyle ki bunu, idrakten nasibi olmayanlara izah etmek, kör göze şekiller ve renkler göstermek, sağır kulağa ise şarkı ve

⁴ Latîfî'nin "[...] her fende bir risâle ve her nev' ilmde bir makâle yazmışıdır." (2018, 116); Kınalızâde Hasan Çelebi'nin "Kelâmdan manzûm bir risâlesi ve nice makâlesi vardır." (2017, 401) ve Beyânî'nin "[...] Türkî beş makâle üzre *Mir'ât-ı Kâ'inât* nâm bir risâlesi vardır." (2017, 162) şeklindeki ifadeleri, "makâle" kelimesinin "risâle"den daha küçük olan belli bir eser formunu anlatmak için kullanıldığını göstermektedir.

nağmeler dinletmek gibidir. Çünkü bu zamanda dostluk ilişkileri meclisini süsleyen yüksek mertebeli insanların servet, makam ve mevki bakımından aynı rütbede olanları, birbirlerine karşı açıkça ve kinayeli bir biçimde büyükmekte ve kibir gösterisi yapmaktadır. Nefisleri galebe çalan insanlar, birbirlerini hasedin iğnesiyle iğneleyerek makam ve mevki koltuğuna çıkabilmek için ötekilerin zeval bulmasını, varlıklarının sona ermesini temenni etmekte ve temennilerini de içlerinde saklamaktadır. Onun için onların dostluk denizi sadece bir seraptan ibaret olup ülfetleri de su üzerindeki yazı gibidir.

Yüksek mertebeli insanların birbirleriyle olan ilişkileri, hâl ve tavırları ifade edildikten sonra orta ve düşük seviyedeki insanlardan bahsedilmektedir:

Orta ve düşük mertebedeki kimseler, yüksek rütbeli insanlara karşı muhabbetlerini göstermek amacıyla takdir ve beğenilerini ortaya koyarak, övgü sözcükleri kullanarak onların mahfillerine girmeye çalışmaktadır. Böyle bir hâli kendilerine ganimet bilen insanlar, devamlı olarak bunu akranlarına anlatma hevesi içerisinde. Yüksek rütbeli insanlar da bunların yaşanmasına ruhsat vererek şefkat ve hamiyetin gerekli kıldığı ilkelere ters düşmekte, onların övgü perdeleriyle kendi kötü hasletlerini gizlemeye çalışmaktadır. Ancak bu şekilde kurulan yalandan dostlukların geçersiz olan parası, devam hazinesinin sermayesi olamamaktadır. Bu tarz ilişkilerin eninde sonunda telef toprağına bulandığı, medh ü sena ile büyüyen itibar ağacının yergi rüzgârıyla kökünden koptuğu, âlimin de cahilin de tecrübe ettiği bir durumdur.

Yukarıda görüldüğü üzere sırasıyla toplumun her tabakasına dikkat çekilerek yüksek, orta ve düşük mertebeli insanların birbirleriyle kurdukları yanlış ilişkiler anlatılmaktadır. Daha sonra toplumsal ilişkilerde meydana gelen bu yanlış gidişatın nasıl düzeltilebileceği, gerçek dostluğun, doğru ilişkinin nasıl olması gerektiği söz konusu edilmektedir:

Yüksek mevkiideki insanlar, kendi aralarında kurdukları dostluklarda birbirlerinin ne makamına ne mevkiisine ne zenginliğine ne de servetine kıskançlıkla ve kötü gözle bakmalıdır. Bununla birlikte zenginlik veya kıymet bakımından kendilerinden veya ailelerinden daha düşük seviyedeki dostlarını ise kendi itibar gözlerinde yüce görmeliler. Makam ve mevki bakımından da çevresindekilerden daha düşük seviyedeki dostlarını yine kendi nazarlarında onlarla eş değer saymalılar. Gerçekten yüksek mertebelerde ikamet etmenin çokça gayrete değil, Allah'ın iradesine bağlı olduğunu bilerek kıskançlık ve hasede gönüllerinde yer vermemeliler. Buna karşılık kötü hasletlerini düzeltmeli, dünyevî açgözlülüğten sakınmalı ve uhrevî isteklere rağbet etmeliler. Tanıdık veya tanımadık kimseler içerisinde zayıf ve aciz olanlarla latifeleşerek bu durumu gönülleri hoş tutmaya vasıta kılmalılar. Aynı şekilde orta ve alt tabakadaki insanlar da birbirleriyle bu şekilde irtibat kurmalılar. Kanaat yastığına yaslanmalı, nefsin izzetini tercih etmeli ve rızıkları taksim eden Allah'ın verdiği rızıkla yetinmeliler. Kendi aileleriyle beraber yedikleri soğan ve sarımsağı, başkalarının bal ve şekerine değişmemeliler. Tebrik ve başsağılığı zamanları dışında yüce meclislere açgözlülükle gitmemeli; ancak davet edildikleri takdirde de davete icabet etmeliler.

Bu ifadelerin ardından metin bir sonuca ulaştırılarak anlatılanlara uygun davranıldığı takdirde dostluğun sapasağlam olacağı ve bunun sonraki nesillere de aktarılacağı vurgulanmaktadır:

Şerefli bir hâl üzere dostluğu teşvik eden arkadaşların ülfet ilmeği, her sağlam halatın mukavemetini geçersiz kılacak mertebededir ve dostluk gediğini kapatan tuğla parçası, Kaf Dağı gibi sağlamdır. Öyle ki onların ne incelik kumaşına kabalık kiri bulaşır ne de uyum eteği geçimsizlik çamuruna bulanır. Böylece dostluğun kârlı ve faydalı güzellikleri, gelecek nesillere sirayet eder ve onların riyadan uzak olan dostluk havuzlarına akar. Bu durum, basiret sahiplerinin nazarında şüphe götürmez bir gerçektir.

Burada son bulan mensur kısmın akabinde “Hâtime” başlığı altında metnin başındaki kıta ile aynı vezinde (*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*) ancak farklı kafiyede kaleme alınmış 33 beyitlik bir manzume yer almaktadır.⁵ Manzumenin 28. beytine kadar özellikle “sadakat”, “samimiyet” ve “dostluk” bağlamında doğru ve yanlışın ne olduğuna, “sadık” ve “riyakâr” kimselerin ne gibi özellikleri bulunduğu dair birtakım ifadeler yer verilmektedir:

İnsanların ihlâsa riayet etme alışkanlıkları olsaydı âdetleri ihlas süsüyle süslerlerdi. Samimi olanların temiz bir kalbe sahip olması, riyaya düşmanlığı artırır. Dürüst olanlar zahîrî süslerle övünmez. Gönlünü doğrulukla süsleyenler sarayların süsünü ne yapsın? İnsana dostlarının sadakati, binlerce hediyeden daha evladır. Kemal özellikleri ne kadar sınırsız olursa olsun doğruluktan, içtenlikten nasipsiz her insan eksiktir. Yüzünün güzelliği güneşi kışkandırır bile sadık olmayan arkadaşla konuşmak insanın gönlünü karartır. Samimiyet, hamiyet ve gayret vefasız gönle yerleşmez. İki haslet yani samimiyet ve doğruluk halis olmanın gereklerindedir. Gönül temizliğinin parıltısı, zalimlerden ve kötü insanlardan uzaktır. Samimiyetin en alt derecesi kötülüğe buğzettir. Maharetli olmayan bir doktor, sıdk ile bir hastayı tedavi etse o hasta sağlık bulur. Samimiyetin gösterilmesi ve gizlenmesi dost ve düşmandan gizli değildir. Onun gösterilmesi ile gizlenmesi insanlar için birdir. Yüz şahit konuşturulsa da alçağın sevgisinin varlığı, yokluğuna tercih edilmez. İşlerin yoluna girmesi hususunda halktan ümidini kesse de samimi insanın işini yoluna koymaya Allah kâfidir. Doğrulukla güzel işler yapan beklenti içinde olmaya yabancıdır. Sadık kimselerin isteklerine ulaşamadıklarını sanma. Sıdkın mükâfatını verecek olan Allah'tır. Cahil kimseye emanet verilmez. Emaneti kaybeden güvenilir değildir. Kendisiyle amel etmeden sadece arzulamakla hadislerin metinlerini ezberlemenin âlimlere ne faydası var? Gönlünü vahyin nuruyla aydınlatmayan âlim, ayetlerin tefsirini sadece dil ile söylemeyi alışkanlık hâline getirir. Menfaati için dünyadaki kötü insanlara yaranmaya çalışan kimse, ikiyüzlülük ettiğini unutmaz. Hayırlı kimselerin, sıkıntıları def edenin Allah olduğunu bilmesine rağmen güçlü kimselere yaslanması hatadır. Cahil kişi güçlülere hiç

⁵ Her iki manzumenin aynı vezinde yazılmış olması, metnin başı ile sonu arasında ahenk birliği sağlamakta ve metin bütünlüğünün oluşmasına katkı sunmaktadır. Bunun yanı sıra aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbının tercih edilmesi ile metnin konusu ve manzumenin vezni arasında uyum yakalanmış olmaktadır. Zira aynı tefilenin dört tekrarından müteşekkil olan bu kalıbın 16 hecesinden sadece dördünün açık, diğerlerinin kapalı olması, metne ağırlık ve dinginlik kazandırmış; bu da söz konusu kalıbın hikemî-felsefî konularda kullanılmaya elverişli olmasını beraberinde getirmiştir (Mum, 2018b, 107). Ayrıca gerek ses ve harf gerekse kelime ve kelime grubu ya da düşünce düzeylerinde yapılan tekrarların dikkati toplamak, mesajı pekiştirmek, muhatabı ikna etmek ve onun üzerinde duygusal etki yaratmak gibi pek çok işlevi vardır (Al-Muslimawi, 2024, 7070-7071). Dolayısıyla hikemî konuların işlendiği bu eserde kullanılan *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* aruz kalıbının, bilinçli bir tercihin tezahürü olduğu düşünülmektedir.

kimsenin belaların etkisini gidermediğini bir kere düşünse gerçeği görür. Hükümdara yaşlanmakla övünenler zavallı insanları zulümle ezenlerdir. Şimdi bütün şairler sevgiliyi över oldu. Bir tanesinin bile Allah'a münacat konusunda sözü yok. Yücelerin yolunu doğruluk atına kapatanın yücelik atının süsü olduğunu söyleme. Zenginlerin eli cömertlik göstermekten uzaktır. Onların iradesinin eli, paranın pulun kölesi olmuştur. Hırslı insanların yenmesi haram olanı ele geçirme arzusu belirdikçe kıyametin belirtileri artar. Bu zamandaki insanların yanlışlıkla da olsa ahiret kazancını tercih ettikleri yok. Devrin insanların seçtiği şeyler makam ve zenginliktir.

28. beyte kadar o günkü mevcut durum üzerinden çeşitli perspektifler ile sosyal eleştiri yapan müellif, bundan sonraki beyitlerde böyle bir tablo karşısında kişinin ne yapması gerektiği ile ilgili istek, gereklilik, uyarı ve yönlendirme bildiren ifadeler kullanmaktadır.⁶ Bunu da “ol-, et-, eyle-, kıl-” gibi fiillerle sağlamaktadır:

Ey gönül! Nefsinin arzularını terk et, samimi insanlarla dost ol. Samimiyet hazinesini samimi kişilerle paylaş. Dostluk nakdini alçak kimseler için harcaııp tüketme. Israrla kendini gerçek dostların yoluna tabi kıl. O şerefli kimselerle dostluğu ve nezaketi alışkanlık hâline getir. Düşman kötülük ateşini ne kadar harlarsa harlasın sonunda yaptığı kötülüklerin karşılığı gelip kendisini bulur. Düşman öğrenmek istemese de hem dosta hem düşmana dostluk adabını telkin et. Daima öğüt sancaklarının kafilesini takip et. Edîb'in doğruyu gösteren sancaklarına değer ver, onlara saygı gösteren bir kimse ol.

3.2. Eserin Dili ve Edebî Özellikleri

Nazım gibi nesrin de 18. yüzyılda önemli bir dönem geçirdiğini belirten Osman Horata, devrin nesri ile ilgili olarak “Önceki asrın ağır, bedii söyleyişi rağbetten düşmeye, nazımda olduğu gibi mahalli/folklorik üslup yaygınlaşmaya başlamıştır.” (2009, 247) değerlendirmesinde bulunmaktadır. Genel durum böyle olmakla birlikte Halepli Edîb, yazdığı eserlerin mensur bölümlerinde bir önceki yüzyılın ağır ve bedii üslubunu devam ettirmiştir. Eserde yer alan nesrin taşıdığı özellikler de söz konusu üslubun aynı dönemdeki önemli bir örneğidir.

Sîretü'l-Ahbâb'ın ana gövdesini oluşturan ve ele alınan konunun asıl işlendiği mensur bölüm, İÜ T49'un ilgili varaklarında da görüldüğü üzere yazma nüshalarda yaklaşık iki buçuk sayfalık bir yer tutmaktadır. İki buçuk sayfadaki mensur metin, sonuncusu diğerlerine göre nispeten daha kısa olan üç cümleden oluşmaktadır. Bu kadar az cümle ile bir konunun belli bir kompozisyon içerisinde anlatılmış olması, hem cümle yapısının ne kadar girift ve uzun hem de metnin ne kadar külfetli ve anlamın ne kadar yoğun olduğunu göstermektedir. Söz konusu özellikler, edebiyat okuyucusunun ve araştırmacısının metni anlayıp anlamaması veya beğenip beğenmemesinden bağımsız olarak dönemin nesir telakkisi içinde müellifin bilinçli tercihlerinin bir sonucu olup onun üslubunu oluşturmaktadır.

Mensur metni meydana getiren üç cümlelerin her biri bünyesinde farklı biçimlerde birbirine bağlanan çok sayıda gramatikal yapıyı barındırmaktadır.

⁶ Zeynep Korkmaz, emir kipinin çeşitli görevleri arasında istek, gereklilik, uyarı ve yönlendirmeyi de saymaktadır (2017, 596).

İçinde Arapça ve Farsça birleşik sıfatların da yer aldığı çoğu Farsça kurallara göre oluşturulmuş çok uzun sıfat ve isim tamlamaları, metinde en fazla öne çıkan unsurlardır. Tamlamaların çoğunun Farsça kurallarla kurulmuş olması metinde Türkçe kelime ve kelime gruplarının kullanımını çok ciddi olarak sınırlandırmış, buna karşın Arapça ve Farsça kelime kullanımını olabildiğince artırmıştır.

Metinde toplam 978 kelime kullanılmıştır. Kelimeler sayılırken “ki, çünkü, ve (vü, ü), belki, dahi, ise, de” gibi gramatikal unsurlar hesaba dâhil edilmemiştir. Farsça türemiş isimler ve sıfatlar, eklerle yapıldıklarından dolayı tek kelime olarak hesaplanmıştır. Birleşik isim ve sıfatların hesaplanmasında ise bu yapılar farklı kelimelerin birleşmesinden oluştukları için her kelimenin ayrı hesaplanması tercih edilmiştir. Buna göre eserin mensur kısmında kullanılan 581 kelimedenden 402’si Arapça (%69,19), 115’i Farsça (%19,79), 64’ü ise Türkçedir (%11,02). Eserin manzum kısımlarında kullanılan 397 kelimedenden 242’si Arapça (%60,96), 90’ı Farsça (%22,67), 65’i ise Türkçedir (%16,37). Manzum ve mensur bölümlerde kullanılan kelimelerin ise toplamı 978 olup bunların dillere göre dağılımı ve yüzdeleri bu şekildedir: Arapça 644 (%65.85), Farsça 205 (%20.96), Türkçe 129 (%13.19). Bu kelime sayıları ve onların toplam kelime sayısı içindeki yüzdeleri, incelenen metinde Türkçe kelimelerin ne kadar az olduğunu, Farsça kelime sayısının da aslında çok fazla olmadığını, buna karşın Arapça kelimelerin Farsça ve Türkçe toplam kelime sayısının yaklaşık iki katı olduğunu göstermektedir. Söz konusu verilerin işaret ettiği diğer bir husus ise mensur kısımda Arapça kelime kullanımının manzum kısımlardakinden fazla olduğudur.

Eserin mensur kısmında 8’i Arapça, 6’sı Farsça kurallarla oluşturulmuş toplam 14 vasf-ı terkebî tespit edilmiştir. Arapça tamlama olarak da sadece “Kâsımü'l-erzâk” örneğine rastlanmıştır. Manzum kısımda ise Arapça veya Farsça vasf-ı terkebî ve Arapça tamlama kullanılmadığı görülmektedir.

Hacim bakımından küçük bir eserde belli bir konunun farklı yönleriyle ele alınıp işlenmesi ve konu anlatılırken de bedii nesir üslubunun tercih edilmesi, Arapça ve Farsça basit ve birleşik kelimelerle dolu uzun zincirleme tamlamaların kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Bu türden uzun tamlamaların sözü kısalttığı ve az sözle çok şey anlatmaya imkân sağladığı inkâr edilemez bir gerçektir. Basit cümle yerine birleşik ve karmaşık cümleler kullanmanın da böyle bir özelliği vardır. Söz kısılırken taşıdığı anlam yükü ister istemez artacak, bu da metne “külfetli” bir nitelik kazandıracaktır. Bir metnin külfetli olması, görece bir durum olup ona muhatap insanların ilmî ve edebî birikimlerine, kavrayış düzeylerine göre farklılık gösterebilmektedir. Müellif, eserinde kimleri muhatap alıyorsa belagatin bir gereği olarak kelime, kelime grubu ve cümle tercihlerini onların durumuna göre belirleyecektir. Bedii üslupla yani sanatlı nesirle yazı yazanlar, söz konusu “külfet”i ehli olanlar için azaltmak üzere klasik nesrin en önemli ahenk unsurlarından biri olan secilerden istifade ederler. Çünkü seci, ahengi sağlamanın yanı sıra özellikle uzun ve karmaşık cümle yapılarında anlam taşıyıcısı olan dilsel öğelerin

konumunu ve birbiriyle olan ilişkisini göstermek gibi önemli bir rol üstlenirler.⁷

Halepli Edîb de eserinin bedii nesir üslubuyla kaleme aldığı mensur kısmında seciden istifade etmiş; bununla hem nesrine ahenk özelliği katmış hem de ehli için dilsel öğelerin gerek konumlarını gerekse birbiriyle olan ilişkisini göstermiştir.

Sekkâkî'nin "şiiirdeki kafiye gibidir" (1987, 431) dediği nesirdeki seci, belagat konusunun önemli başlıklarından biri olmuştur. Eski ve yeni belagat kitaplarında secinin gerek tanımı ve önemi gerekse çeşitleri üzerine ayrıntılı açıklamalar yapılmış; secinin nesre kattığı ritim ve ahenk, estetik anlamda dikkate değer addedilmiştir. Özellikle klasik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında musiki ile fikirlerin bir uyum içerisinde nesre aktarılmasında seci, etkili bir aktarım vasıtası olarak görülmüştür.

Seci konusuna dair teorik bilgiler ile bu husustaki tartışmalara Halepli Edîb'in diğer bir mensur eserinin neşrinde (Mum, 2018a, 205-207) etraflıca yer verildiğinden bu çalışmada söz konusu bilgilere tekrar değinilmemiştir.⁸ Bunun yerine yalnızca inceleme konusu olan *Sîretü'l-Ahbâb* adlı eserde yer alan seci türleri hakkında kısa bilgiler verilmiş (seci çeşitlerinin tanımı için bk. Vahîdiyân Kâmyâr, 1379, 60-62); her bir türün ardından konunun daha somut şekilde anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla örnek kullanımlara yer verilmiştir. Ancak bu örnekler metindeki tüm secileri kapsamadığından eserde geçen tüm seci örnekleri ayrıca bir tablo hâlinde ayrıntılı biçimde gösterilmiştir:

Mütevâzî Seci: Seci bakımından eşleşen kelimelerin hem kafiye hem de vezin ve harf sayısı bakımından aynı olması demektir. Aşağıdaki iki örnekte birbirine denk gelen, aralarında "ve" bağlacı bulunan fasılalarda "hukûk" ile "ukûk", "meşhûr" ile "mestûr" kelimeleri aynı kafiye, vezin ve harf sayısına sahip oldukları için mütevâzî seci olmaktadır:

Örnek 1: Şîme-i kerîme-i mürâât-ı *hukûk* ve tanassul-i şensene-i şe'âmet-encâm-ı *ukûk* ser-zede-i 'azâyim-i sıdk-fu'âd-ı merdân-ı pâk-nihâd-ı hâlisu'l-i'tikâd bir emr-i mümteni 'ü'l-hiss-i ma'nevîdür ki ...

Örnek 2: [...] belki mücerred beyne'n-nâs seciyye-i hilm ü keremle *meşhûr* ve mi'zâr-ı tehâfüt-i elsine-i midhatle nice suver-i sanâyi'-i zamîmesi *mestûr* olmak [...]

Mutarraf Seci: Eşleşen kelimelerin kafiyece aynı fakat vezin ve harf sayısı bakımından farklı olması anlamına gelmektedir. Aşağıdaki iki örnekte birbirine denk gelen, aralarında "ve" bağlacı bulunan fasılalarda "vücûd" ile "mecebûr", "izmihlâl" ile "zevâl" kelimeleri kafiyece aynı, vezin ve harf sayısı bakımından farklı oldukları için mutarraf seci olmaktadır:

Örnek 1: [...] yâ temennî-i zevâl-i *vücûd* veyâ bugyet-i in'îdâm-ı rümme-i mevcûdi ızmârında *mecebûr* olmalarıyla [...]

⁷ M. Fatih Köksal da "Noktalama işaretinin bulunmadığı eski nesrimizde seci çoğunlukla virgül, bazen noktalı virgül, bazen de nokta görevini üstlenmiştir." tespitinde bulunarak meselenin bu yönüne işaret etmiştir (2011, 21).

⁸ Secinin tanımı ve tasnifi ile ilgili bilgiler için ayrıca Süheylâ Ferhengî (1396, 127-142), M. Fatih Köksal (2011, 21-37) ve Günay Tulum'un (2021, 66-78) çalışmalarına bakılabilir.

Örnek 2: [...] pey-der-pey âgaşte-i hâksâr-ı telef ü *izmihlâl* ve bâlîde-i nâmiye-i medh ü senâ olan sepîdâr-ı i'tibârı tünd-bâd-ı mezellet-i mezemmetle ber-kende-i sadme-i *zevâl* olgeldigi [...]

Mütevâzin Seci: Eşleşen kelimelerin vezin ve harf sayısı bakımından aynı fakat kafiyece farklı olması demektir. Aşağıdaki iki örnekte birbirine denk gelen, aralarında “ve” bağlacı bulunan fasılalarda “vak” ile “batş”, “mevâkıf” ile “mecâlis” kelimeleri kafiyece farklı, vezin ve harf sayısında aynı oldukları için mütevâzin seci olmaktadır:

Örnek 1: [...] e'âlî-i nâsun hem-rütbe-i *vak*'u servet ve hem-pençe-i *batş* u satvet olanları [...]

Örnek 2: [...] *mevâkıf*-ı 'izz-i istifâf ve *mecâlis*-i fahr-ı ihtifâflarında [...]

Müzdevic Seci: Gerek şiiirde gerekse nesirde secili kelimelerin birbirine bağlı veya yakın yerlerde kullanılması anlamına gelmektedir. Müzdevic terimi, kelimelerin kafiye, vezin ve harf sayısı bakımından eşleşme düzeylerini birbirine denk gelen fasıllar arasında değil de cümle içinde aynı fasılda, aynı terkipte veya başka bir konumda kullanılmasını ifade etmektedir. Aşağıdaki örneklerde aynı vezindeki “eşkâl” ile “elvân” kelimeleri; aynı kafiyedeki “sıdk-fu'âd”, “pâk-nihâd” ve “hâlisu'l-i'tikâd” vâsf-ı terkipleri; “irtiyâb” kelimesi ise “nakş-ber-âb” ve “serâb” unsurları ile birbirine denk fasılalarda olmadıkları hâlde farklı seci çeşitleriyle eşleşmektedir. Bu seci çeşidinde eşleşen kelimelerin birbirine olan konumları esas alındığı için ayrıca eşleşme düzeyi bakımından da mütevâzî, mutarraf ve mütevâzin seci çeşitlerinden birine dâhil olmaktadır.

Örnek 1: [...] bî-behre-i idrâkine îzâhı nigâh-ı ekmehe sahîfe-nümây-ı *eşkâl* ü *elvân* ve [...]

Örnek 2: [...] ser-zede-i 'azâyim-i *sıdk-fu'âd*-ı merdân-ı *pâk-nihâd*-ı *hâlisu'l-i'tikâd* bir emr-i mümteni'ü'l-hiss-i ma'nevîdür ki [...]

Örnek 3: [...] ârâyış-i hâbûr-ı ülfetleri *nakş-ber-âb* ve mevc-engîz-i iştihâr olan lücce-i musâdakatleri 'ayn-ı *serâb* idügi rehâ-yâfte-i gavta-i *irtiyâbdur* ve [...]

	Secili Unsurlar	Secilerin Yeri	Bağlandıkları Unsur	Seci Çeşidi
1	<i>hukûk</i> <i>uqûk</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	... bir emr-i ...	mütevâzî
2	<i>sıdk-fu'âd</i> <i>pâk-nihâd</i> <i>hâlisu'l-i'tikâd</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	<i>bir emr-i ...</i>	mutarraf ve müzdevic
3	<i>eşkâl</i> ü <i>elvân</i> <i>elhân</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olmak</i>	mütevâzî, ilk fasıladaki kelimelerin ilişkisi mütevâzin ve müzdevic
4	hem-rütbe-i <i>vak</i> 'u <i>servet</i> hem-pençe-i <i>batş</i> u <i>satvet</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olanları</i>	ilk kelime mutarraf, 2. mütevâzin, 3. mütevâzî
5	<i>medâric</i> -i ... 'ulâ <i>me'âric</i> -i ... 'tilâ	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>-da</i>	ilk kelime mütevâzî, sondaki mutarraf
6	<i>mevâkıf</i> -ı ... <i>istifâf</i> <i>mecâlis</i> -i ... <i>ihtifâf</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>-larında</i>	ilk kelime mütevâzin, sondaki mütevâzî
7	<i>tekebbür</i>		<i>olgelmeleriyle</i>	

	<i>teşaddür</i> ü <i>tecebbür</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda		mütevâzî, ikinci fasıladaki kelimeler mütevâzî ve müzdevic
8	<i>vücūd</i> <i>mevcūd</i>	veya bağlacı ile bağlanan fasılalarda	-i	mutarraf
9	<i>ülfeler</i> in <i>nağş-ber-âb</i> <i>muşâdağat</i> leri ... <i>serâb</i> <i>irtiyâb</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>idiği</i>	mutarraf, <i>irtiyâb</i> kelimesinin ilişkisi müzdevic ve mutarraf
10	<i>evâsiğ</i> <i>edânî</i>	u bağlacı ile bağlanan kelimeler arasında	-i	mütevâzin ve müzdevic
11	<i>kerem</i> <i>ni'am</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	-lariyla	mutarraf
12	<i>muğtenem</i> <i>râsiğ-dem</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olmak</i>	mutarraf
13	<i>akrân</i> <i>emsâl</i>	u bağlacı ile bağlanan kelimeler arasında	-e	mütevâzin ve müzdevic
14	<i>re'fet</i> <i>hamiyyet</i>	u bağlacı ile bağlanan kelimeler arasında	-den	mutarraf ve müzdevic
15	<i>meşhūr</i> <i>mestūr</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olmak</i>	mütevâzî
16	<i>mefsūd</i> <i>merdūd</i>	-	-	mütevâzî ve müzdevic
17	<i>ihtisâş</i> <i>imtisâş</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>içün</i>	mütevâzî
18	<i>dürüg</i> <i>bî-fürüg</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	-i	mütevâzî
19	<i>ünsiyyet</i> <i>zulmet-i vahşet</i>	-	-	mutarraf ve müzdevic
20	<i>süttük</i> <i>nâ-mevsūk</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	-i	mütevâzî
21	<i>mezellet</i> <i>mezemmet</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	-	mütevâzî ve müzdevic
22	<i>izmihlâl</i> <i>zeval</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olıgeldiği</i>	mutarraf
23	<i>irtisâm</i> <i>ebediyyü'd-devâm</i> <i>intizam</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olan</i>	mutarraf, <i>intizam</i> kelimesinin ilişkisi müzdevic ve mutarraf
24	<i>ķavâ'id</i> <i>müstemirrü'l-</i> <i>fevâ'id</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	-	mütevâzî ve müzdevic
25	<i>siyâķ</i> <i>müştemilü'l-vifâķ</i> <i>mün'adimü's-şikâķ</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	-	mütevâzî ve müzdevic
26	<i>menzilet</i> <i>servet</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	-ine	mutarraf
27	<i>zinet</i> ü <i>vüs'at</i> <i>ķiyemet</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olduğı</i>	mutarraf, ilk fasıladaki kelimelerin ilişkisi müzdevic ve mutarraf
28	<i>i'tibânnda ... eķķar</i> <i>ihtiyânnda ber-â-</i> <i>ber</i> <i>hem-ser</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>degülse de</i>	ilk kelime mütevâzî, diđeri mutarraf, <i>hem-ser</i> kelimesinin ikinci kelimelerle ilişkisi mutarraf ve müzdevic
29	<i>merâtib-i 'âliyye</i> <i>menâzil-i sâmiyye</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	-de	ilk kelime mütevâzin, diđeri mütevâzî
30	<i>'abîd</i>		<i>olmayup</i>	

	<i>ekîd</i> <i>mezîd</i> <i>mâ-yürîd</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda		ikinci ve üçüncü kelimeler mutarraf, birinci ve dördüncü kelimelerin diğerleriyle ilişkisi müzdevic ve mutarraf
31	<i>ihlâ</i> <i>imlâ</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>-sıyla</i>	mütevâzî
32	<i>tehzîb</i> <i>tecñib</i> <i>tergîb</i> <i>tatyîb</i> <i>mucîb</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>-e</i>	1-4. kelimeler mütevâzî, 5. kelimenin ilişkisi müzdevic ve mutarraf
33	<i>şereh</i> <i>tebeh</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	-	mütevâzî ve müzdevic
34	<i>mültezem</i> <i>muhtetem</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>kılına</i>	mütevâzî
35	<i>cerâ'id</i> mutazamminü'l- <i>fevâ'id</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	-	mütevâzî ve müzdevic
36	<i>ihtilâf</i> <i>irtibât</i>	u bağlacı ile bağlanan kelimeler arasında	<i>-ı</i>	mütevâzî ve müzdevic
37	<i>muṭâbık</i> <i>muvâfık</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olup</i>	mütevâzî
38	<i>inṭâk</i> <i>erzâk</i>	aynı fasılda izafet kesresiyle bağlanan kelimeler arasında	-	mutarraf ve müzdevic
39	<i>şâh</i> <i>bendergâh</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>-a</i>	mutarraf
40	<i>teḥâñî</i> <i>te'âzî</i>	aynı fasılda vü bağlacıyla bağlanan kelimeler arasında	-	mütevâzî ve müzdevic
41	<i>ziyâret</i> <i>da'vet</i> <i>icâbet</i>	fasıla eşleşmesi yok	-	mutarraf ve müzdevic
42	<i>mekânet-i şeref- karîn</i> <i>merânet-i işâbet- rehîn</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>üzre</i>	mütevâzî
43	<i>ülfeñ ...metîn</i> <i>meveddeñ ... Kâf- temkîn</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olup</i>	mutarraf
44	<i>leṭâfeñ ... keşâfeñe</i> <i>muḥtel</i> <i>viṭâkı ... şikâķla</i> <i>mübtel</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>olup</i>	üçüncü kelimeler mütevâzî, her fasıladaki ilk iki kelime kendi içinde mütevâzî ve müzdevic
45	<i>südh evlâdu aḥfâda</i> <i>sârî</i> <i>maḥdûd ... riyâz-ı</i> <i>revân-hâne-i eslâf</i> ve <i>ḥiyâz-ı ... riyâ- biğâne-i aḥlâfâ cârî</i> <i>mütevârî</i>	ve bağlacı ile bağlanan fasılalarda	<i>oḡeldiği</i>	fasılların ilk kelimeleri mutarraf, son kelimeleri mütevâzî, ilk fasılda evlâd ile aḥfâd; ikinci fasılda riyâz ile ḥiyâz, eslaf ile aḥlâf mütevâzî; <i>mütevârî</i> kelimesinin fasıla sonları ile ilişkisi ise mutarraf ve müzdevic

Tablo 1. Secilerin Ayrıntılı Gösterimi

4. Eserin Tenkitli Metni

Makâle-i Sîretü'l-Ahbâb⁹

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Şürüt-ı düstî mehcülidür yârân-ı devrânũ

Belenmez her dil-i¹⁰ dâniş-güzîne tarz-ı mergûbı¹¹

Müvâlât-ı ehibbâ şıdka nâ-maqrûn iken zîrâ¹²

Bilenlerden de yokdur kıabil-i ta' lîm üslûbı

Şîme-i kerîme-i mürâ'ât-ı hıkk-ı ve tanaşşul-i şenşene-i şe'âmet-encâm-ı 'uqq-ı ser-zede-i 'azâyim-i şıdk-fu'âd-ı merdân-ı pāk-nihād-ı hālişu'l-i' tikkād bir emr-i mūmtenî'ü'l-hiss-i ma'nevîdür ki bî-behre-i idrākine izāhı nigāh-ı ekmehe şahîfe-nümây-ı eşkāl ü elvān ve gūş-ı aşamma vāye-bağş-ı leṭāyif-i¹³ sūrūd u elhān olmağ meşābesindedür ki zîrā zamānede encūmen-ārāy-ı ta'āşür-i¹⁴ düstî olan e'ālî-i nāsuñ hem-rütbe-i vaq' u şervet ve hem-pençe-i baş u şavvet olanları elbette medāric-i ğunye vü 'ulā ve me'āric-i fahr u i'tilāda birbirlerinden mütefāvit olmağla mevākif-i 'izz-i iştifāf ve mecālis-i fahr-ı ihtifāflarında birbirine taşrihen veyā kināyeten dāğ-zen-i vaż'-ı tekebbür ve naḥvet-nümây-ı 'ucb-ı teşaddür ü tecebbür¹⁵ olıgelmeleriyle¹⁶ ğalebe-i nefsanıyyetden nāş-i iştıyāk-ı niş-i ḥasedle yek-dığerüñ tesennüm-i erike-i cāh u menzileticün yā temennî-i¹⁷ zevāl-i vücūd veyā buğyet-i in'idām-ı¹⁸ rümme-i mevcūdî izmārında mecbūr olmalarıyla ol cihetden ārāyış-i ḥābūr-ı ülfetleri naqş-ber-āb ve mevc-engiz-i¹⁹ iştihār olan²⁰ lücce-i muşādaqatleri 'ayn-ı serāb idüğü rehā-yāfte-i ğavṭa-i irtiyābdur ve evāsiṭ u edānî-i nāsuñ zerāyi'-i bast-ı muqaddemāt-ı eşniye-i²¹ sābāş-gün-ı²² muḥabbet-nümā ile meḥāfil-i e'ālîye intimāsi reğāyib-i kerem ve nevāle-i ni'amlarıyla muğtenem ve aqrān u emşāle tekrîr-i zemzeme-i fahr u mübāhāta rāsiḥ-dem olmağ hevesiyle olup e'ālînüñ daḥi anlara ruḥşat-dāde-i intimā olması devā'-i re'fet ü²³ ḥamiyyetden olmayup belki mücerred beyne'n-nās seciyye-i ḥilm ü keremle meşhūr ve mi'zār-ı²⁴ tehāfüt-i elsine-i midḥatle nice şuver-i şānāyi'-i zamimesi mestūr olmağ

⁹ Halepli Edib Dîvânı üzerine yapılan mevcut araştırmalar neticesinde eserin şu ana kadar beş yazma nüshasına ulaşılabilmektedir: [SK] Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi No: 2602, [KH] Kahire-Mısır Hidiv Kütüphanesi Arşiv No: 8654, [İÜ1] İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: T49, [İÜ2] İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: T124, [MK] Milli Kütüphane Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu No: 382.

Bu yazının konusu olan *Makâle-i Sîretü'l-Ahbâb*, SK nüshası dışındaki tüm nüshalarda yer almaktadır: KH (varak: 360a-362b arası), İÜ1 (varak 7a-9a arası), İÜ2 (varak 308b-309b arası; hâtime kısmı varak 12b-13a arası), MK (varak 301b-303a arası).

¹⁰ dil-i: işi İÜ2, MK

¹¹ tarz-ı: toğrı İÜ2, MK

¹² ehibbâ: - İÜ2 ve MK

¹³ leṭāyif-i: - İÜ2 ve MK

¹⁴ ta'āşür-i: mu'āşir-i İÜ2

¹⁵ ü tecebbür: - İÜ2

¹⁶ olıgelmeleriyle: olmalarına İÜ2; olıgelmelerine MK

¹⁷ temennî-i: temennî vü İÜ2, MK

¹⁸ buğyet-i in'idām-ı: bağıyyet-i in'idām-ı buğyet-i İÜ2, MK

¹⁹ mevc-engiz-i: mevc-i İÜ2

²⁰ olan: - İÜ2 ve MK

²¹ eşniye-i: - İÜ2 ve MK

²² sābāş-gün-ı: sābāş-dün-ı İÜ2, MK

²³ ü: - İÜ2

²⁴ mi'zār-ı: miqdār-ı İÜ2

emelinden gayrı²⁵ gâliben seciyye-i rediyye-i e'âlî-i 'aşr-ı mefsûd²⁶ cinâyet-i cerh-i kılûbla ictirâh-ı²⁷ zehârif-i dünyâ-yı merdûd olmağla o maqûlelerden müste'iddi-ğanz u si'âyet olan eşrârı kemîn-gîr-i hañire-i ihtîşâş ve anlaruñ zerâyı'ı sũ'-i şanâyı'ı ile niceleruñ dimâ'-i ekbâdını dehen-i i'tidâ ile imtişâş içün olmağın bu maqûle tâbişger-i dürûğ-ı bî-fürûğ olan ünsiyyet²⁸ dañi peyveste ber-hem-zede-i zûlmet-i vahşet²⁹ olup ve süttük-ı nâ-mevşûkı tûhte-i gencîne-i temâdi olmayup pey-der-pey âğâste-i hâksâr-ı telef ü izmihlâl ve bâlîde-i nâmiye-i medh ü şenâ olan sepîdâr-ı i'tibârı tünd-bâd-ı mezellet-i mezemmetle ber-kende-i şadme-i zevâl olıgeldiği dem-â-dem âzümde-i efrâd-ı 'ulemâ vü cühhâldür.

Ammâ ser-levha-i zamâ'ir-i şâfiyyede pîrâye-gîr-i³⁰ irtisâm ve erkâm-ı manzûme-i intizâmınuñ naķâyış-i tañrîfden tenezzühi ebediyyü'd-devâm olan³¹ kavâ'id-i müstemirrü'l-fevâ'id-i³² düstî bu siyâķ-ı müstemilü'l-vifâķ-ı³³ mün'adimü'ş-şîķâķ üzredür ki farazâ e'âlî-i nâs yek-diğerle muvâhât u istinâsda olduķça birbirinuñ ne sitâvend-i câh u menzilet ve ne hîzâne-i ğınâ vü şervetine zenîm-i hevâcis-i reşki reh-yâb-ı ictiyâl³⁴ itmeyüp meşelâ hâne vü hânımânî zînet ü vüs'at ve ķadr ü kıymetde³⁵ hem-dem olduğı aşhâbından³⁶ mâ-dün ise de yine kendü çeşm-i râst-bîn-i rızâ vü i'tibârında a'lâ vü efḫar ve³⁷ câh u menzileti yârânı menzilesiyle hem-ser degülse de yine lihâza-i ihtiyârında ber-â-ber görüp ve fi'l-haķîķa merâtib-i 'âliyye ve menâzil-i sâmiyyede iķâmet-i 'abîd vâ-beste-i sa'y-ı ekîd ü ictihâd-ı mezîd olmayup menûḫ-ı³⁸ irâde-i fâ'il-i mâ-yürîd olduğın teyaķķunla kenâne-i bâtının³⁹ sihâm-ı dil-düz-ı ḫasedden ihlâ ve câbiyye-i derûna çirk-âbe-i reşke bedel⁴⁰ selsâl-i muşâdaķat imlâsıyla lâzime-i zîmmet-i düstî her gâh işâr-ı cevâhir-i cihân-bahâ-yı pend ü⁴¹ nuşḫ olmağla hem-pây-ı mevķıf-ı i'tibâr olduğı emşâlini ḫaşâ'il-i i'tidâdan teñzîb ve şereh-i tebeh-i dünyevîden tecñib ve meñâlîb-i uhrevîyyeye terĝîb ve âşinâ vü bigânededen zu'afâ vü 'acezeyi ḫîb-i mülâtafatla taṫyîbe mucîb idüp cânibeynden bu şürûṫuñ mürâ'atı mültezem ve ḫuķûķ-ı müvâlâtuñ cerâ'id-i mutażamminü'l-fevâ'idi⁴² bunuñla muḫtetem kılına ve evâsiṫ u edânî-i nâsuñ ke-zâlık ihtilâṫ u irtibâṫı bu şürete⁴³ muṫâbıķ ve bu ṫariķ-i enîķe muvâfiķ olup ancaķ ittikâ-yı vesâde-i ķanâ'atle 'izz-i nefsi iltizâm ve maṫbaḫ-ı infâķ-ı cenâb-ı Kâsimü'l-erzâķdan mevâ'id-i kefâfi vâfi olduķça mîr ü şâha⁴⁴ ve gerek mâye-dârân-ı ḫâceĝi-i bendergâha zebân-ı 'arz-ı ḫâceti ḫabîs-i dehen-i istiĝnâ iderek külbe-i vahdetde muvâfaķat-ı 'iyâlîle nân-ḫuriş-i sîr ü piyâzın âḫerüñ şehd ü şekkerine fedâ itmeyüp evķât-ı maḫşûşa-i teñânî vü te'âziden ĝayrda

²⁵ gayrı: - İÜ2 ve MK

²⁶ mefsûd: mefsûd ve İÜ2

²⁷ ictirâh-ı: iştirâh-ı İÜ2, MK

²⁸ ünsiyyet: ünsiyyeti İÜ1, MK

²⁹ zûlmet-i vahşet: zûlmet ü vahşet İÜ2, MK

³⁰ pîrâye-gîr-i: pîrâ-gîr-i İÜ2

³¹ olan: - İÜ2 ve MK

³² müstemirrü'l-fevâ'id-i: müstemirrü'l-fu'âd-ı İÜ2, MK

³³ müstemilü'l-vifâķ-ı: müstemilü'l-vişâķ-ı İÜ2

³⁴ ictiyâl: ictiyâb İÜ2

³⁵ ķadr ü kıymetde: ķadr-i kıymetde İÜ2, MK

³⁶ aşhâbından: aşhâbında İÜ2, MK

³⁷ ve: - İÜ2, MK

³⁸ menûḫ-ı: - İÜ2 ve MK

³⁹ bâtının: bâtın İÜ2

⁴⁰ bedel: bâl İÜ2, MK

⁴¹ ü: - İÜ2, MK

⁴² mutażamminü'l-fevâ'idi: mutażamminü'l-fu'âd-ı İÜ2, MK

⁴³ şürete: şüretde İÜ2, MK

⁴⁴ şâha: şâh İÜ2, MK

mecâlis-i e^c âliye⁴⁵ kıyâdet-i zimâm-ı tama^c la mülâzemeti çespîde-i tab^c -ı kanâ^c at-güzîni eylemeyüp⁴⁶ belki gâlib-i ahyânda taht-ı kâdime-i ziyâreti vâ-beste-i kıyâd-ı ^c izz-i da^c vet⁴⁷ itmekle pergâr-ı haşvesin cilveger-i şahîfe-i icâbet kıla.

Bu mekânnet-i şeref-şarî ve merânet-i işâbet-rehîn üzre muhteşid-i ülfet-sarây-ı düstî olan yârân-ı yümn-iiktirânun unşûta-i zimâm-ı ülfeti kuvâ-şiken-i ^c uşde-i her hâbl-i metîn ve hışt-pâre-i rüdüm-ı meveddeti Kâf-temkîn olup ne nekâyı sündüs-i lefâfeti vesah-ı keşâfetle muhtel ve ne zeyl-i vifâkı reşâşe-i çirk-âb-ı şikâkla mübtel olup letâ^c if-i nef^c ü sūdî evlâd u ahlâfâda sârî ve ^c uyün-ı dâ^c imü'l- inficâr-ı birr-i nâ-mahdudî bî-külfe-i minnet ü temennâ riyâz-ı revân-hâne-i eslâf ve hıyâz-ı ülfetgâh-ı riyâ-bîgâne-i ahlâfa cârî olıgeldiği ^c ayn-ı yakîn-i ehl-i başâ^c ire mecâlî-i⁴⁸ irtiyâbdan mütevârîdür.

Hâtime⁴⁹

mefâ^c ilün mefâ^c ilün mefâ^c ilün mefâ^c ilün

- 1 Olaydı ^c âlemün ihlâşa ^c âdât-ı mürâ^c atı
İderdi zînet-i ihlâş ile zîbende ^c âdâtı
- 2 Mu^c âdât-ı tebeh-kâr-ı riyâyı üstüvâr eyler
Dil-i şafvet-güzîne yâr-i ihlâşun muşâfâtı
- 3 Sedâd-âyîn olanlar zînet-i zâhirle fahr itmez
Şadâkatle dil-ârâyende n'eyler zîb-i dârâtı
- 4 Hezârân tuhfe-i mergûbeden evlâ idi merde
Mücerred tuhfe-i şıdk olsa ahlâbuñ mühâdâtı
- 5 Felekde her hışâl-i şıdkdan bî-vâye nâkışdur
Ne deñli haşrdan birün ise vaşf-ı kemâlâtı
- 6 Fürüg-ı behceti nâzişger-i h^c urşid-i enverse
Dile zulmet-fezâdur yâr-ı bî-şıdkun mülâkâtı
- 7 Hamiyyetle vefâsuz dilde izmâr-ı hulûş olmaz
Dü haşletdür hemân âyîn-i ihlâşun muzâfâtı
- 8 Fürüg-ı şafvet-i bâtın berîdür mu^c tedîlerden
Hulûşun i^c tidâyı buğzdur ednâ-yı hâlâtı
- 9 Nice güm-râh ise reh-yâb-ı minhâc-ı hüdâ eyler
Giriftâr-ı hevâyı reh-ber-i şıdkun delâlâtı
- 10 Fesâd-ı ^c illet-i merzâyı maqrûn-ı şalâh eyler
Tabîb-i gayr-ı hâzık şıdk ile itse müdâvâtı

⁴⁵e^c âliye: - MK, İÜ2

⁴⁶eylemeyüp: itmeyüp MK, İÜ2

⁴⁷^c izz-i da^c vet: ^c izz ü da^c vet MK, İÜ2

⁴⁸mecâlî-i: mecârî-i MK, İÜ2

⁴⁹Manzume, İÜ1 ve KH'de "Hâtime" başlığı altında, MK'de başlıksız, İÜ2'de ise kasideler arasında yine başlıksız olarak verilmiştir.

- 11 Degül hâfî şadîk ü düşmene icās u⁵⁰ izmârı
Hulûşuñ merduma yeksân olur ichâr u ihfâtı⁵¹
- 12 Müvâlâtı eger melfûz-ı nuḡ-ı şad güvâh olsa
Vidâd-ı nâkesuñ râciḡ degüldür nefye işbâtı⁵²
- 13 Ne deñli ḡalkdan me'ÿüs-ı tesdîd-i umûr olsa
Hudâdur muḡlişinüñ kâfi-i kâr-ı mühimmâtı
- 14 Görüp eṡvâr-ı nâ-kâmîde mefḡûd-ı emel şanma
Ḳıyâs itme⁵³ şadûḡuñ⁵⁴ ḡayr-ı ḡâşıldur murâdâtı
- 15 Emel biḡânedür zîbende-kâr-ı⁵⁵ şıdḡa kim şıdḡuñ
Cenâb-ı Kibriyâdur zâmin-i ḡüsn-i mükâfâtı
- 16 Emânet merd-i nâ-dâna ḡarîn-i intimâ olmaz
Degüldür mu'ṡemen meḡhül iden ḡıfz-ı emânâtı
- 17 Tek-â-pÿy-ı emelle bî-ḡ amel bilmem ne sÿd eyler
Ḥadîşüñ ḡâlimâna ḡıfz-ı üslûb-ı rivâyâtı
- 18 Dilin tâbişger-i envâr-ı tenzîl itmeyen ḡâlim
Mücerred âşinâ-yı nuḡ ider tefsîr-i âyâtı
- 19 Dem-â-dem ictilâb-ı sÿd için eşrâr-ı ḡâlemle
Nifâḡın cehl ider idmân iden kâr-ı müdârâtı
- 20 Ḥaḡâdur aḡviyâya ihtimâ aḡyâra bildükçe
Yed-i ḡavn-ı Hudâdur eyleyen def' -i beliyâtı
- 21 Olur mülzem cehül-i bed-meniş bir kerre fikr itse
Ḳavîlerden de kimdür keff iden te'şîr-i âfâtı
- 22 Sitîz-i cevri ile ḡâcizleri pâ-mâl idenlerdür
İdenler ihtimâ-yı şâh ile farḡ-ı mübâhâtı
- 23 Sitâyîş-kâr-ı⁵⁶ maḡbûb oldu şimdi şâ' irân cümle
Bulınmaz Ḥâlîḡ'a bir ferdinüñ ḡarf-i münâcâtı
- 24 Deme pîrâye-i bâlâ-yı şeb-dîz-i şerâfetdür
Semend-i şıdḡa nâ-meslûk iden minhâc-ı sâdâtı
- 25 Yed-i ehl-i ḡinâ maḡcÿr-ı ıḡlâḡ-ı seḡâvetdür
Ḥalîḡ-i irtiyâd-ı nuḡredür dest-i irâdâtı

⁵⁰u: - MK, İÜ2

⁵¹u: - MK, İÜ2

⁵²nefye işbâtı: nefy [ü] işbâtı MK, İÜ2

⁵³itme: - MK ve İÜ2

⁵⁴şadûḡuñ: şadîḡuñ MK, İÜ2

⁵⁵zîbende-kâr-ı: zîbendegân-ı MK, İÜ2

⁵⁶Sitâyîş-kâr-ı: Sitâyîşḡâh-ı MK, İÜ2

- 26 Hevâ-yı intihâşî cîfe-i suhta harîşânuñ
Bedîd oldukça artar mevķif-i haşruñ emârâtı
- 27 Bu dem sehv ile yoķ sūd-ı me'âdın ihtiyâr eyler
Faķať câh u ğinâdur⁵⁷ ehl-i 'aşruñ ihtiyârâtı
- 28 Dilâ ehvâyı terk it hem-dem-i erbâb-ı ihlâş ol
K'odur ehl-i riyânuñ cünne-i def' -i isâ'âtı
- 29 Hemân genc-i ħulûşı vâye-i merdân-ı ihlâş it
Fedâ itmekden el çek nâkese naķd-i müvâlâtı
- 30 Şerehle kendüñi münsâķ-ı nehc-i aşdikâ eyle
O aĥzâb-ı şerefle pîşe kııl rıfķ u muvâsâtı⁵⁸
- 31 Şadîķ ü düşmene telķîn-i âdâb-ı vifâķ eyle
Vifâķa düşmenüñ dâniş-pezîr olmazsa⁵⁹ da zâtı
- 32 Ne deñli âteş-efrûz-ı şikâķ olsa olur âĥir
'Adüya rû-nümâ ehliyyet-i sū'-i mücâzâtı
- 33 Dem-â-dem iķtifâ-yı mevkib-i a' lām-ı pend eyle
Edîbüñ ol mehâbet-bîn-i râyât-ı işârâtı

Sonuç

18. yüzyılda nasihatname türünde manzum ve mensur karışık kaleme alınmış olan *Sîretü'l-Ahbâb* adlı eser, biçimsel yapı, içerik ve üslup bakımından ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Eserde hem toplumun üst tabakalarında yer alan kimselere hem de alt ve orta sınıflardaki bireylere yönelik çeşitli ahlaki öğütlere yer verilmiştir. Yüksek mertebede bulunan kişilerin kibirden uzak durmaları, kendilerini diğerlerinden üstün görmemeleri gerektiği vurgulanırken alt ve orta sınıflar arasında gözlenen yapmacık dostluk ilişkileri, sahte övgüler ve bireylerin birbirlerinin kusurlarını görmezlikten gelmeleri gibi özellikler de eleştirilmiştir. Bu bağlamda eser, sadece bireysel ahlaka değil aynı zamanda toplumsal ilişkilerin niteliğine ve samimiyetin önemine dair mesajlar da taşımaktadır.

Sîretü'l-Ahbâb, kullanılan dil ve nesir üslubu yönünden nasihatname türünün alışılmış çizgisinin dışına çıkan bir görünüm sergilemektedir. Genellikle sade ve anlaşılır bir dilin tercih edildiği bu tür metinlerin aksine incelenen eserde ağır ve sanatlı bir dil kullanılmıştır. Arapça kökenli kelimeler, metindeki kelime dağarcığının büyük kısmını oluşturmuş; metnin hem anlam dünyasını hem de dilsel işçiliğini etkileyen önemli bir unsur hâline gelmiştir. Ayrıca eserde dikkat çeken bir diğer husus da cümle yapısıdır. Eserdeki mensur bölümün yalnızca üç uzun ve karmaşık cümleyle oluşturulması, anlam bağıntılarının belli bir seviyenin altındaki okuyucuların anlamasını zorlaştıracak bir anlatım tarzını ortaya koymaktadır. Bunun yazar tarafından

⁵⁷u: - MK, İÜ2

⁵⁸u: - MK, İÜ2

⁵⁹olmazsa: olmasa İÜ1

bilinçli olarak tercih edildiği düşünülmektedir. Zira eser, içeriği itibarıyla - yüksek mertebedeki insanlara öğütler barındırması bakımından- belirli bir entelektüel birikime sahip okuyucu kitlesine hitap etmekte ve onları muhatap almaktadır. Ayrıca eserde kullanılan yoğun seci örnekleri, dilin ahenk unsurlarına verilen önemi ve söz sanatlarına olan hâkimiyeti gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak eser hem biçim ve içerik hem de dil ve üslup bakımından incelendiğinde dönemin edebî ve kültürel anlayışını yansıtan önemli bir metin olarak değerlendirilebilir. Özellikle birey-toplum ilişkilerine dair ortaya konan ahlaki yaklaşımlar, yalnızca bireysel düzlemde değil toplumsal yapının genel özellikleri açısından da değerli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca eser, dilsel tercihleri ve sanatlı söylemi bakımından da nasihatname türünün sınırlarını zorlayan ve dönemin nesriyle ilgili yeni değerlendirmelere kaynaklık edecek bir örnek olması yönüyle dikkate alınmaya değer nitelikler arz etmektedir.

Kaynakça

- Al-Muslimawi, Ihssan Abdulkadhum Jabor. "Repetition as a Persuasive Tool in Stylistics and Rhetoric". *International Journal of Social Science and Human Research*. 07/09 (2024): 7068-7074.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü'l-Ârifîn, Esmâ'ü'l-Mü'ellifîn ve Âssârü'l-Musannifîn*. haz. Muallim Kilisli Rifat Bilge - İbulemin Mahmud Kemal İnal. İstanbul: MEB Yayınları, 1/1951.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Keşfü'z-Zünûn Zeyli, İzâhü'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zünûn*. haz. Şerafettin Yaltkaya - Muallim Kilisli Rifat Bilge. İstanbul: MEB Yayınları, 1/1945.
- Beyânî. *Tezkiretü's-Şuarâ*. haz. Aysun Sungurhan. E-kitap: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194495/beyani-tezkiresi-tezkiretus-suara.html>.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.
- Edîb. *Dîvân*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T49.
- Edîb. *Dîvân*. Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi No: 2602.
- Edîb. *Dîvân*. Kahire-Mısır Hidiv Kütüphanesi Arşiv No: 8654.
- Edîb. *Dîvân*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: T124.
- Edîb. *Dîvân*. Milli Kütüphane Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu No: 382.
- Ferhengî, Süheylâ. "Nigâhî İntikâdî be-Tabaka-bendî-i Sebkhâ-ı Nesr-i Fârsî", *Edeb Pejûhî*. 3 (1386), 127-142.
- Horata, Osman. "Edîb, Halepli". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 03 Temmuz 2025. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/edib-halepli>.
- Horata, Osman. "Son Klasik Dönem (1700-1800) Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi*. 2/447-542. İstanbul: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006.
- Horata, Osman. *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-Şuarâ*. haz. Aysun Sungurhan. E-kitap: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,

- 2017.<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/kinalizade-hasan-celebi-tezkiretus-s-uara.html>.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Köksal, Fatih. "Nesir". *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*. ed. Ömür Ceylan. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Yeni Baskı/13-37. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.
- Latîfî. *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. haz. Rıdvan Canım. E-kitap: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-216998/latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzama.html>.
- Mum, Cafer. "18. Yüzyılda Yazılmış Mensûr Bir Hikâye: Bir İçim Su Bahânesiyle Nisâr-ı Cûd". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 85 (2018a), 199-216.
- Mum, Cafer. "Bir İçim Su Bahânesiyle Nisâr-ı Cûd". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 01 Temmuz 2025. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/bir-icim-su-bahanesiyle-nisar-i-cud>.
- Mum, Cafer. "Dîvân (Halepli Edîb)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 05 Temmuz 2025. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-halepli-edib>.
- Mum, Cafer. "Hülâsatü'l-Cûd". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 02 Mart 2025. <http://tees.yesev.edu.tr/madde-detay/hulasatu-l-cud>.
- Mum, Cafer. "Koca Râgıp Paşa'nın 'Söyler' Redifli Gazeli Üzerine Üslûp İncelemesi". *Türk Dünyası Araştırmaları*. 118/233 (2018b), 105-122.
- Mum, Cafer. "Penc Haslet-i Makbûle". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 03 Mart 2025. <http://tees.yesev.edu.tr/madedetay/penc-haslet--makbule>.
- Mum, Cafer. "Sîretü'l-Ahbâb". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 04 Temmuz 2025. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/siretu-l-ahbab>.
- Mum, Cafer. *Halepli Edîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Cinaslar Sözlüğü)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.
- Sekkâkî, Ebu Yakûb Muhammed bin Ali. *Miftâhu'l-Ulûm*. Zabt: Naîm Zerzûr. Beyrut-Lübnan: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- Şemîssâ, Sîrûs. *Külliyât-ı Sebkiyye*. Tahrân: İntişârât-ı Firdevs, 3. Basım, 1374.
- Tok, Elif. *Ebûbekir Kânî'ye Ait Gösterilen Be-Nâm-ı Havâriyyûn Bürûc-ı Fünûn [İnceleme-Tenkitli Metin]*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Tok, Elif. "Halepli Edîb'in Urfalı Nâbî'ye Tahmisi Ekseninde Karşılaştırmalı Üslup İncelemesi". *Türkbilig*. 49 (2025), 238-262.
- Tulum, Günay. *Sinan Paşa'nın Nesrinde Ritmik Unsurlar (Tazarru'-nâme Üzerinde Tahlil)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2021.
- Vahîdiyân Kâmyâr, Takî. "Nesr-i Müsecca'-ı Fârsî-râ Be-şinâsîm". *Nâme-i Ferhengistân*. 4/3 (1379), 58-77.